

Yirmibirinci Yüzyılda İstihdamın Artan Önemi ve Eğitim-İstihdam İlişkisi

Eyüp BEDİR*

Yirminci yüzyılın özellikle son çeyreğinde bilim ve teknoloji alanlarında yaşanan baş döndürücü gelişmeler, gelişmişlik seviyesi ne olursa olsun bütün toplumları yeni arayışlara sevk etmiştir. Üretimden tüketime kadar öylesine hızlı bir değişim yaşanmaktadır ki, Alman filozof Friedrich Nietzsche'nin "Derisini değiştirmesini bilmeyen yılan ölür" sözünde^[1] anlamını bulan, değişime ayak uydurmasını bilmeyen toplumların karşılaşacağı sıkıntıların büyüklüğü ifade edilmektedir. Değişim ve değişime ayak uydurmanın önemini vurgulamak bakımından, General Electric'in Başkanı Jolan F. Welch'in "Dışımızdaki dünya bizden daha hızlı geliyorsa, sonumuz yakındır" sözü^[2] ayrı bir önem taşımaktadır.

Bilim ve teknoloji alanındaki değişimler ve özellikle enformasyon teknolojisindeki gelişmeler bilginin hızla yayılmasına, ülkeler arasındaki sınırların kalkmasına, malların ve hizmetlerin yanında sermayenin kolaylıkla yer değiştirmesine neden olmuştur. Bütün bu gelişmeler, başta endüstri ilişkileri sistemi olmak üzere, üretim teknoloji, yönetim, işletmecilik anlayışı, pazarlama, insan kaynakları yönetimi, eğitim ve istihdam gibi pek çok alanda hızlı bir değişimi ortaya çıkarmıştır.

Bu çalışmada bütün alanlardaki değişimleri incelemekten daha çok istihdamın artan önemine, işgücünde aranılan yeni özelliklere, mevcut eğitim sisteminin yetiştirdiği insan tipine ve eğitim sisteminin içinde bulunduğu sıkıntılara işaret edilmeye çalışılacaktır.

Yukarıda belirtilen alanlarda görülen gelişmeler, içinde bulunduğumuz çağın bilgi çağı olarak adlandırılmasına neden olmaktadır.

I- BİLGİ ÇAĞI İLE İLGİLİ KAVRAMLAR

Geçtiğimiz yüzyıl, insanlık tarihinde hızlı ve radikal dönüşümlerin böylesine hızlı yaşandığı başka bir yüzyılın olmaması bakımından, Peter Drucker tarafından

Prof., Gazi Üniversitesi, İ.İ.B.F.

1 AKTAN Can Coşkun, "Bilgi Çağında Yönetim", Üçüncü Bin Yıla Giderken Değişim 97, Türk Metal Sanayicileri Sendikası, Kasım 1997, s.282.
2 TUGAY Yener, "Bilgi Çağında Yönetim", Üçüncü Bin Yıla Giderken Değişim 97, s.316.

"Sosyal Dönüşümler Yüzyılı" olarak adlandırılmaktadır^[3]. Bu yüzyılda, sosyal , siyasi, ekonomik, kültürel yapı ve kurumlarda çok önemli değişimler yaşanmış ve halen bu değişimler devam etmektedir.

Bilgi çağının özelliklerine geçmeden önce, bu çağı yakından ilgilendiren bazı oluşumları kavram düzeyinde ele almanın yararlı olacağını düşünmekteyiz. Bu çağı ifade eden kavramlar olarak, bilgi, değişim dönüşüm, globalleşme , bölgeselleşme, serbestleşme, özelleştirme, yerelleşme, demokratikleşme ve bilgisayarlaşma gibi kavramlarla sık sık karşılaşmaktayız, Şimdi sırası ile bu kavramlar üzerinde duracağız.

1-Bilgi

Sir Francis BACON, Bilgiyi 1597 yılında "Bilgi Güçtür" şeklinde tanımlamıştır^[4] . Eskiden bu gücün kaynağı, az üretilen bir mal olarak bilginin saklanması ve onu saklayan kişilerce imtiyazlı olarak kullanılmasından geliyordu. Günümüzde bilgi, en çok gücü, onu saklayan değil, en çabuk, en ucuz ve en etkin bir şekilde üreten kişi ve kurumlara vermektedir.

2-Değişim ve Dönüşüm

Değişim Kavramının farklı tanımları yapılmış ise de genel kabul gören şekli ile değişim, ekonomik, sosyal ve siyasal yaşantıda her çağda olagelmış sürekli bir gerçek^[5] şeklinde tanımlanmaktadır. Değişim ve dönüşüm kavramları genelde iç içe kavramlar olmakla birlikte, değişimin büyük çaplı olması, kurum ve davranışlarda çok farklı değişmelerin olması durumunda farklı bir kavram olarak "dönüşüm"den söz edilmektedir.

Dönüşüm, toplumun ya da sistemin felsefe, ideoloji ve kuralları ile önemli bir değişime maruz kalması halidir^[6].

Değişim yanlıları ve karşıtlarının, üzerinde birleştiği şekli ile, OECD ülkelerindeki kar oranlarının düşme gösterdiği veya Avrupa ülkelerindeki refah harcamalarının yüksek olduğu 1960'lı yıllardan itibaren çok ciddi değişimin yaşandığı gözlenmekte ancak bu değişimin henüz dönüşüm haline geldiği konusunda tartışmalar devam etmektedir^[7].

3-Globalleşme

Bilim ve teknoloji alanındaki gelişmeler, özellikle iletişim teknolojisindeki gelişmeler ülkelerin ulusal sınırlarını, ticaret ve sermaye hareketleri anlamında

3 AKTAN Coşkun Can, a.g.m. , s.280.

4 YÜCEL Ersan, "Bilgi Çağında İnsan Kaynakları, Üçüncü Bin Yıla Girerken Değişim 97, s.252.

5 DERELİ Toker, "Bilgi Çağında Endüstri İlişkileri", Üçüncü Bin Yıla Girerken Değişim 97, s.46; AKTAN Can Coşkun, a.g.m. , s.280; SOYER Polat, "Bilgi Çağında Endüstri İlişkileri", Üçüncü Bin Yıla Girerken Değişim 97, s.83.

6 DERELİ Toker, a.g.m. , s.46.

7 DERELİ Toker, a.g.m. , s.46 vd.

zorlamaya başlamıştır. Bu gelişimin sonucu olarak malların ve hizmetlerin serbestçe yer ve bölge değiştirmesi gündeme gelmiştir. Bu anlamda, firmalar sadece iç pazarların ihtiyaçları ve şartlarına değil, dış pazarlara kendilerini hazırlama ve uyumlu hale getirme, arayışları içerisine girmişlerdir.

4-Bölgeselleşme

Globalleşme yada küreselleşme ile ülkeler arasındaki ekonomik sınırlar ortadan kalkarken, yaşanan büyük rekabet aynı bölgede yaşayan ülkeleri bir araya getirme, güçlerini birleştirme ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. İktisadi anlamda ülkelerin bölge düzeyinde bir araya gelmelerini kutuplaşma yada bölgeselleşme olarak değerlendirmekteyiz.

5-Serbestleşme ve Özelleştirme

Yaşanılan hızlı değişim ülke ekonomilerinde, ekonomik birimlerin karar ve faaliyetlerine olan devlet müdahalesinin sınırlandırılmasını yada ortadan kaldırılmasını gündeme getirmiştir. Bu gelişime serbestleşme(liberalleşme) derken, bunu tamamlayan mülkiyeti ve işletme hakkı devlete ait olan, kamu ekonomik kuruluşlarının özel kişi ve kuruluşlara devredilmesi şeklinde ifade edilen özelleştirme olgusu da yine bu çağın bir gerçeğidir.

6-Demokratikleşme

Bilgi çağı ile yakından ilgili olan diğer bir kavram da demokratikleşmedir. Dünyada siyasi alanda son 25 yılda yaşanan değişimin benzerini insanlık tarihinde görmek mümkün değildir. Sovyet Rusya'nın öncülüğünü yaptığı Doğu Bloğu Ülkeleri, Orta Asya Ülkeleri yanında bütün totaliter yönetimler insan hakları, sivil ve siyasi özgürlük gibi konularda kendisini geliştirme mecburiyetinde kalmışlardır. Bu gelişmeler demokratikleşme anlamında bu çeyrek yüzyılın önemini ortaya koymaktadır.

7-Bilgisayarlaşma

Bilgi çağını açıklayan bir diğer gelişme de, üretimden tüketime kadar hayatın bütün safhalarına bilgisayarların ve robotların girmiş olmasıdır.

II- BİLGİ ÇAĞININ ÖZELLİKLERİ

Bilgi çağının özelliklerine, yukarıda bu çağ ile ilgili kavramların açıklanması sırasında değinilmiş ise de bu kısımda, bilgi çağının özellikleri üç ana grupta incelenilmeye çalışılacaktır. Bunlar; teknoloji, sosyo-ekonomik yapı ve değerler şeklinde ifade edilebilir.

A-Yenilikçi Teknoloji

Bilgi çağının en önemli özelliği, sanayi çağının ruhunu ortaya koyan buhar makinasının yerini bilgisayarın almasıdır. Buhar makinası ile birlikte üretimde insan emeğinin (fiziksel emeğin) payı azalmış, emek yoğun teknolojiler ortadan kalkmış ve yığın üretim önem kazanmış iken bilgisayarlarla birlikte üretimde beyni model alan biyolojik model, teknolojik model gündeme gelmiştir^[8]. Amerikalı bilim adamlarının beyin hücrelerini, bilgisayarın temel ünitesi olan microchiple birleştirmeyi başarması, üretimde kullanılan zihinsel emeğin yerini de bilgisayarların ve bilişim teknolojisinin almasına sebep olmuştur^[9]. Ancak, zihinsel emeğin yerini bilişim teknolojisinin alması ile kastedilen gelişmenin, en önemli kaynağımız olan beyin gücünün etkin kullanılmasının sağlanması çabası olduğu unutulmamalıdır^[10].

Bilgi çağının ikinci özelliği ise, ülkelerin üretim güçlerinin mukayesesinde maddi üretim gücünden daha çok bilgi üretme gücünün kullanılmasıdır^[11]. Bilginin üretilmesi yanında, yönetimi de bilgi çağının önemli özellikleri arasında yer almaktadır. Bu anlamda, bilginin üretilmesi, üretilen bilginin öğrenilmesi, bu bilgilerin saklanması, saklanan bilgilerin düzenlenmesi, bilginin paylaşılması konularını kapsayan koordinasyona bilgi yönetimi denilmektedir^[12].

Bilgi çağının üçüncü özelliği, üretim merkezlerinin modern fabrikalardan bilgi ağları ve veri bankalarına kaymasıdır^[13]. Aynı şekilde üretim merkezlerinde gerçekleştirilen faydalı mal ve hizmet üretme anlayışının yerini iletişimsel bilgi, teknoloji ve bilimsel bilgilerin üretimi anlayışının almasıdır.

Dördüncü özellik olarak, imalat sanayilerinin(makine, kimya sanayii) yerini entelektüel sanayilerin(iletişimsel bilgi ve bilimsel bilgi endüstrileri) almasından söz edilebilir. Bu anlamda piyasaları belirleyen, yeni dünya, koloniler ve tüketicilerin satın alma güçleri anlayışının yerini bilimsel bilgi sınırlarının ve bilgi alanının genişlemesine terk ettiğini belirtebiliriz.

Görüldüğü gibi, yenilikçi teknoloji başlığı altında toplanan bilgi çağına özgü gelişmeler, bütünüyle bilginin daha iyi üretilmesi ve kullanılması anlayışına yöneliktir. Bir diğer ifade ile insan beyninden daha iyi yararlanma çabaları yenilikçi teknoloji anlayışının temel özelliğinin oluşturmaktadır.

B-Sosyo-Ekonomik Yapı

Bilgi çağı sosyo-ekonomik yapıda da ciddi değişimlere yol açmaktadır. Bu

9 ERKAN Hüsnü, Bilgi Toplumu ve Ekonomik Gelişme, T. İş Bankası Yayını Ankara, 1997, s.102 vd.

10 TAN Barış, "Bilgi Çağında Yönetim", Üçüncü Bin Yıla Girerken Değişim 97, s.308.

11 ERKAN Hüsnü, a.g.e. , s.102 vd.

12 YÜCEL Ersan, a.g.m. , s.254 vd.

13 ÇOLAK Ömer Faruk, a.g.e. , s.40.

değişim ekonomik yapıdan sosyal problemlere kadar uzanan geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır.

Her şeyden önce sanayi toplumlarındaki işbölümü, üretim ve tüketimin ayrılması ilkelerinin yerini^[14] bilgi toplumlarında birlikte üretim ve kullanımda paylaşım ilkeleri almıştır.

İkinci olarak, sanayi toplumlarında ekonomide dengeyi sağlayan temel unsur fiyat mekanizması iken bilgi toplumlarında amaç ilkesi ön plana çıkmıştır. Aynı şekilde şirket kültürünün yerini gönüllü topluluklar almıştır^[15]. Bu bağlamda kar maksimizasyonu ve serbest rekabet anlayışının yerini de toplumsal yarar ilkesi almıştır.

Sanayi toplumu anlayışının sınıflı toplum yapısı, değerini yitirmiş ve fonksiyonel toplum anlayışı çerçevesinde örgütlü ve katılımcı bir toplum yapısına yönelmiştir. Bu yöneliş ise toplumun değişik kesimleri arasında sürekli ve kalıcı bir diyalog anlayışını getirmiştir^[16].

Bilgi çağının önemli özelliklerinden biri de, parlamenter demokrasi anlayışının yerini katılımcı demokrasi anlayışının almasıdır. Bilgi çağında sanayi toplumlarındaki merkezi, ulusal düzeydeki katılım anlayışı yerini daha çok yerel düzeyde kitle örgütlerinin ve kitlesel toplulukların katılımı anlayışına terk etmiştir^[17].

Sanayi toplumlarında değişimin itici gücü işçi hareketleri, grevler, işsizlik ve savaş gibi olgularda aranılmakta iken, bilgi çağında sivil hareketler ve sorunlar, gelecek şokları, terör ve kişisel dokunulmazlığın ihlali gibi olgularda aranmaya başlanmıştır^[18].

Son olarak sanayi toplumlarının yığın mal ve hizmet üretimi anlayışı, yığın bilgi yaratılması anlayışı ile yer değiştirmiştir. Sanayi toplumlarında aynı tür malın kitlesel üretimi yapılmakta iken, fordist üretim tarzındaki değişmeye bağlı olarak, küçük miktarlarda, esnek, değişik ürün türlerinde stoklama esası olmadan mal ve hizmet üretimi anlayışı, üretim sistemi içerisinde daha belirleyici bir yere sahip olmuştur. Aynı anlayış çerçevesinde, üretim sonrasında yapılan kalite kontrolü, bilgi toplumlarında üretim sırasında kalite kontrolüne dönüşmüştür. Bütün bu gelişmeler, "Yönetimde Rönesans" olarak ifade edebilecek, "Toplum Kalite Yönetimi" adı altında yeni bir yönetim biçimi doğurmuştur^[19].

Toplam kalite yönetiminin temel özellikleri ise, kalite yönetimi, müşteri odaklı yönetim, adem-i merkezîyetçi yönetim, toplam katılım, insan kaynakları yönetimi,

14 ERKAN Hüsnü, a.g.e. , s.102.

15 CENTEL Tankut, "Bilgi Çağında Diyalog", Üçüncü Bin Yıla Girerken Değişim 97, s.367.

16 CENTEL Tankut, a.g.m. , s.367.

17 ERKAN Hüsnü, a.g.e. , s.168 vd.

18 Daha geniş bilgi için bkz; TOFFLER, Yeni Güçler-Yeni Şoklar, Çev. Corakçı İstanbul, 1992. ; TOFFLER, Şok(Gelecek Korkusu), Çev. Selami Sorgut, İstanbul 1996.

19 AKTAN Can Coşkun, a.g.m. , s.286.

performans değerlendirmesi ve ölçümü, bilgi teknolojilerine dayalı yönetim, sosyal sorumluluk, liderlik ve yönetim danışmanlığı, sürekli gelişme, önceden problem çözüme ve sıfır hata, tam zamanında üretim, sistematik ve bütünsel yönetim gibi çağdaş anlayışlardır.

58 C-İşgücünün Yapısı

Ülkeler arasında kalkan ekonomik sınırlar, iletişim teknolojisinde ortaya çıkan gelişmeler ve artan rekabet olgusu, "Fordist Üretim" ve "Taylorist Yönetim" anlayışlarının ortadan kalkması, işgücünün yapısında da ciddi değişimleri beraberinde getirmiştir.

Sanayi toplumundaki iş bölümü ve ihtisaslaşmaya dayanan, her işçinin bir işten sorumlu olması anlayışı, yerini aynı işçinin birden fazla işten sorumlu olma anlayışına terk etmiştir. Aynı şekilde, aynı işlerde çalışanlara belirli kıstaslara göre ödenen eşit ücret anlayışı, kişisel beceri ve başarıya dayalı olarak belirlenen ücret anlayışı ile yer değiştirmiştir.

Fordist Üretim tarzı ve Taylorist Yönetim anlayışının tabii bir sonucu olan, belirli bir işte yüksek uzmanlaşma düşüncesi, bilgi toplumlarındaki üretim ve yönetim anlayışlarındaki değişmeye ve görevlerin kesin sınırlarının ortadan kalkması anlayışının sonucu olarak değişime uğramıştır.

Bilgi toplumlarında eğitimin önemi giderek artmış, ekonomik kalkınmanın itici gücünün insan kaynağı olduğu anlaşılmış ve şirketlerin insan sermayesine daha fazla yatırım yapmalarının gerekliliği ortaya çıkmıştır^[20]. İnsan sermayesine yapılan her bir ek yatırım, hem çalışanların kazançlarında eğitime yapılan harcamalardan daha yüksek oranlı artış sağlamakta^[21], hem işletmelerin rekabet gücünü artırmakta^[22] ve hem de şirketlerin ekonomik kriz dönemlerini daha az kayıpla kapatmalarını sağlamaktadır^[23]. Eğitime yapılan harcamaların işverenler açısından sağladığı başkaca avantajlarının da olduğu bilinmektedir. Bunların başında değişime ve gelişime açık, tepki göstermeyen, kolay uyum sağlama kabiliyetine sahip işgücünü bünyesinde bulundurması gelmektedir. Bu işe işverenlerin rekabet gücünün artışı anlamına gelecektir. İkinci olarak her ilave eğitim çalışanlarda mensubiyet duygusunu geliştirecek ve firmaların işgücünde istikrara kavuşmasını sağlayacaktır^[24].

Bilgi çağında işgücünün yapısı anlamında ortaya çıkan diğer bir gelişme de dikey işgücü örgütlenmesinin yerini yatay işgücü örgütlenmesinin almasıdır^[25]. Bu

20 AKTAN Can Coşkun, a.g.m. , s. 283.

21 HAMMERMESH S. Daniel / RESS Albert, a.g.e. , s.257. ;ADEL H. Salih / MANSFIELD Roger, "Some Factors Influencing Labour Turnover: Personnel Managers Views in Iraq" , Personnel Review, c.14. No.4. 1985, s.23.

22 BEDİR Eyüp, Çalışma İlişkilerinde İşçi Devrinin Teorik Yapısı ve Ankara Bölgesi Özel Sektör Madeni Eşya Sanayiinde Analizi, Yayınlanmamış Doçentlik Takdim Tezi, Ankara, 1995, s.15.

23 EHRENBERG G. Ronald / SMITH S. Robert, Modern Labor Economics, Beşinci Baskı, 1994, s.340 vd. ; MINCER Jacob / HIGUCHI, Yoshio, "Wage Structures and Labor Turnover in the U.S. and Japon" , Journal of the Japonese and International Economies, C.2. 1988, s.110.

anlamda işçiler, emirleri alan ve onları uygulayan insanlar olmaktan çıkarılmış, onlara sorumluluk verilmiş, alınan kararlara katılması sağlanmış ve dolayısı ile çalışanlar işletmeler ile bütünleştirilmiştir^[26].

Bilgi toplumlarının en önemli özelliklerinden biride, ekonomide öncü sektör olmaktan sanayi sektörünün çıkmış ve bunun yerini hizmetler sektörünün almış olmasıdır^[27]. Diğer bir ifade ile hizmetler sektörünün öncülüğünde sanayileşme yeni bir gerçek olarak karşımıza çıkmıştır. Hizmetler sektöründeki gelişme ise mavi yakalı işçi kavramını zayıflatmış, önemini azaltmıştır. Beyaz yakalı çalışanlar olarak ifade edilen ve hizmetler sektöründe yoğunlaşan çalışanların varlığı, sendikaların gücünü azaltmıştır. Bu durum hem bu sektörde çalışanların sendikalara olan ilgisinin zayıflığı hem de sanayi sektöründe artan rekabet olgusunun sonucu olarak, sendikaların gelişmenin önünde önemli bir engel olduğu görüşünün yaygınlaşmasından kaynaklanmaktadır.

Firmalar arası rekabetin iki önemli aracı vardır. Bunlar, fiyatlar ve kalitedir. Üretmiş olduğunuz mal ve hizmetlerin ya kalitesinin farklı olduğunu ya da fiyatının emsallerinden farklı olduğunu ortaya koymak zorundasınız. Kalite farkını her zaman belirleyici olarak ortaya koyma şansınız yok ise fiyatını uygun, cazip hale getirmek zorundasınız. İşte, yaşanan büyük rekabet maliyetleri düşürme konusunda sadece işverenleri değil Devletleri de meşgul ettiğinden, özellikle işgücü maliyetlerinin düşürülmesinin önündeki en önemli engel olarak sendikaların görülmesi, işverenlerin ve ülkelerin sendikalara olan bakışlarını değiştirmeye zorlamıştır. Bu anlamda endüstri ilişkileri alanındaki yeni arayışların içerisinde sendikaların, karşı güç yerine düzenleyici güç olarak kabul edilmesi anlayışı giderek önem kazanmaya başlamıştır. Bu anlayış ise uzlaşmacı sendikacılık anlayışını ön plana çıkarmıştır^[28].

III-BİLGİ ÇAĞINDA İŞGÜCÜ PİYASASININ GÖRÜNÜMÜ

Bilgi çağının temel belirleyicileri olan üretim teknolojisi ve yönetim anlayışındaki değişimler genel anlamda işleri parçalamış ve basitleştirmiş, işgücünün önemini azaltmış ise de, nitelikli işgücünü ön plana çıkartmış, bu anlamda ülkeleri nitelikli işgücü yetiştirme konusunda yeni arayışlara sevk etmiştir. Eğitimin artan önemi, hem kamu hizmeti olarak devletçe verilen genel eğitimde yeni arayışları zorunlu kılmış hem de, eğitim hizmetlerine ve maliyetlerine özel kişi ve kuruluşların katılması konusunu gündeme getirmiştir.

24 HAMMERMESH S. Daniel / REES Albert, The Economics of Work and Pay, Beşinci Baskı, 1993, s.257.

25 AKTAN Can Coşkun, a.g.m. , s.289 vd. ; YÜCEL Ersan, a.g.m. , s.255 vd.

26 VOGT Judith / MURREL Keneth, Empowerment in Organizations, Pfeiffer Co. , Amsterdam, 1990, s.8.

27 SOYER Polat, a.g.m. , s.84.

28 KURTULMUŞ Numan, "The-Transformation of Labour- Management Relation in Post-Industrial Societies", Paper Presented in Academy of International Business-Nortest Region Annual Meeting, Scrantam, June 2-3, 1993, s.11.

Bu kısımda işgücü piyasasının genel görünümü yanında eğitim düzeyindeki gelişmeler incelenecektir. Bu inceleme yapılırken daha çok Türkiye'deki mevcut yapı dikkate alınacak ve zaman zaman uluslararası istatistiklere de müracaat edilerek diğer ülkelerdeki değişimler de incelenilmeye çalışılacaktır.

Bilgi toplumunda yer alacak olan işgücünün yukarıda; belirtilenlerin ışığında taşınması gereken temel özellikler; teknolojik gelişmelere ve bunların yol açtığı değişime uyum gösterebilme ve sürekli olarak kendini yenileyebilme yeteneği, ileri teknolojilere aşinalık özellikle bilgisayar okur-yazarlığı, kendi mesleki alanlarındaki derinleme bilginin yanında fen ve mühendislik alanlarında çalışanlar için asgari düzeyde sosyal bilimler bilgisi, sosyal bilimler alanında çalışanlar için de asgari fen ve teknoloji bilgisine sahip olma, anadili yanında en az bir yabancı dili bilme, grup halinde çalışabilme, özellikle disiplinler arası çalışma yapabilme beceri ve yeteneği şeklinde sayabiliriz.

Bilgi toplumunun gerektirdiği bu yetenekleri sağlamanın tek yolu ise işgücünün eğitim düzeyinin yükseltilmesidir. Konuya Türkiye açısından bakıldığında elde edilen sonuçlar daha iyi değerlendirilecektir.

2001 Yılı Hane Halkı İşgücü Anketleri sonuçlarına göre, 65 milyon civarındaki nüfusumuzun, 23.800 bini işgücüne dahildir. Bu anlamda işgücüne katılma oranı %51.9'dur. İşgücüne dahil nüfusun 21 milyonu istihdam edilmekte, 2.500 bini aşan kısmı ise işsiz durumdadır. İşsizlik oranı genel anlamda %10.6, 15-24 yaş grubundaki eğitimli nüfus açısından ise %23.7'dir.

İşgücüne dahil nüfusun 2.135 binin okur yazar olamayanlar, 13 milyonunun okur yazar olup okul bitirmeyen ve ilkökul mezunlarından oluşması konunun taşıdığı önemi ortaya koymaktadır. Lise ve daha yüksek eğitim görmüş olanların sayısı ise 6 milyon civarındadır. Özellikle yükseköğretim görmüş olanların sayısının 2 milyon civarında olması, Türkiye'de işgücünün bilgi çağıının ihtiyaçlarına cevap verme noktasında ne kadar yetersiz olduğunu ortaya koymaktadır.

Özellikle 2001 yılı verilerine göre yükseköğretimdeki okullaşma oranının ülkemizde % 19 olmasına karşılık, Portekiz'de %39, Avrupa Birliği'ne aday ülkelerden Polonya'da %25, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti'nde ise %24 olması^[29], bilgi toplumunun besleyicisi olan eğitimli işgücü noktasında karşı karşıya bulunduğumuz problemin büyüklüğü rahatlıkla görülecektir.

Değişim ve Dönüşüm açısından özel bir önem taşıyan mesleki ve teknik eğitim konusunda, bütün planlarda Batı Ülkelerindeki, orta öğretimdeki %90-100 okullaşma oranı ve bunun içerisindeki %60-75'lik mesleki ve teknik eğitim payına ulaşılma hedefi konulmuş ise de, bu hedefe ulaşılması mümkün olmamıştır. Türkiye'de orta öğretimdeki okullaşma oranı %57'dir. İmam Hatip Okulları ayrı tutulursa mesleki ve teknik eğitimin okullaşma içerisindeki payı %35'dir^[30].

29 Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı İstatistikleri.

31 TARHAN Okan, "21. Yüzyılın İnsan Kaynağını Yetiştirmekte Üniversitelerin Rolü", Mercek, MESS Yayını, No, 1999, s.7.

Mesleki ve teknik eğitimdeki okullaşma oranlarının bu derecede düşük olmasının nedeni, Üniversiteye giriş sistemindeki yanlışlıklardır.

Genel liseleri avantajlı kılan öğrenci seçme sistemi Meslek Liselerini cazip olmaktan çıkarmaktadır. Bu anlamda bu yıl içerisinde yürürlüğe giren 4712 Sayılı Kanun, meslek lisesi mensuplarına sınavsız meslek yüksekokullarına girme hakkını tanımaktadır. Bu uygulama meslek ve teknik liselerini yeniden cazip hale getirebilecektir.

Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu tarafından belirlenen "Türk Bilim ve Teknoloji Politikası: 1993-2003" te bilim ve teknoloji göstergeleri açısından ulaşılmaması gereken öngörülen hedefler sıralanmıştır^[31].

- i. On bin nüfus başına 7 olan araştırmacı sayısının 15 e çıkarılması,
- ii. AR-GE harcamalarının gayri safi yurtiçi hasıla içindeki payının %0.33 den %1 e çıkarılması,
- iii. Evrensel Bilime katkı açısından Dünya sıralamasında 40. sıradan 30. sıraya yükseltilmesi,
- iv. Özel sektörün toplam AR-GE harcamalarında %18 olan payının %30 a çıkarılması

Bilim ve teknolojiye uyum sağlayacak insan yetiştirmenin geleceğin insanını yetiştirmek olduğu bilinmektedir. Ancak geleceğin insanı olan mutlu insanı yetiştirmek konusunda Türk Eğitim Sistemi ve özellikle Türk Yükseköğretim Sistemi ne yazık ki içinde bulunduğu sıkıntılardan dolayı geleceğin mutlu, yaşama sevinci olan, yaptığı işi ve mesleğini seven insanı yetiştirmekten uzak noktadadır.

Özellikle yükseköğretimin temel sorunlarını incelemeyen önce, geleceğin insanını yetiştirme iddiasındaki üniversitelerin öğrencilere gereğinden fazla bilgi yüklediği dikkatlerden kaçmamalıdır^[32]. Üniversite eğitimi döneminde verilen bilgilerin yarısının 6-7 yıl sonra işe yaramaz hale geldiği bilinmektedir. Aşırı bilgi yükleme yerine, konusunda derinlik kadar genişlik kazanmış, değişen teknolojilere uyum sağlama yeteneği olan, ufku geniş dil bilen gençler yetiştirmenin daha önemli olduğu üniversitelerce benimsenmelidir.

IV- İŞGÜCÜ YETİŞTİRMEDE YÜKSEKÖĞRETİM SİSTEMİNİN SORUNLARI

1990-1991 eğitim-öğretim yılında 749.921 olan toplam kayıtlı öğrenci sayısı, 2000-2001 döneminde 1.607.388 e yükselmiştir. Okullaşma oranı ise %9.6 dan %17.9 a, Açık öğretim de dahil edilirse %15.3 den %27.7 ye yükselmiştir. Bu dönemde öğretim elemanı sayısı ise 34.469 dan 67.880 e yükselmiştir.

32 TARHAN Okan, a.g.m. , s.8.

33 Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı İstatistikleri.

Yükseköğretim okullaşma oranının Dünya ortalaması %19.5, gelişmiş ülkeler ortalaması ise %57.4 dür.

Yine aynı dönemde uluslararası endekslerde taranan dergilerdeki yayın sayısı 1015 den 4742 ye yükselmiştir.

Öğrenci başına bütçe ödeneği 1993 yılında 2658\$ iken, 1996 yılında 1509\$'a, 1998'de yeniden 2002\$'a, 1999'da 1886, 2000'de 1711 ve 2001 yılında ise 1100\$' a düştüğü gözlenmektedir. Aynı şekilde yükseköğretim bütçesinin Devlet bütçesi içerisindeki payı ile GSYİH'ya oranı 1993 yılında sırası ile %4.1 ve %0.90 iken, bu pay ve oran 2000'de %2.2 ve %0.80'e düşmüştür.

Buna karşılık örgün öğretimdeki öğrenci başına kamu harcaması Dünya ortalaması 1997 yılı verilerine göre 3370, gelişmiş bölgeler ortalaması 5936, Avrupa ortalaması ise 6585\$'dır.

Halen yılda 1.5 milyon öğrencinin sınava girdiği ülkemizde her beş öğrenciden biri üniversiteye girme şansına sahiptir. Yükseköğretim Kurulu verilerine göre yeterli mali kaynaklara sahip ailelerin çocuklarından 15.000'i ABD'de eğitim görmektedir. Genel anlamda yurtdışında eğitim gören öğrenci sayısı ise 50.000'dir³³. Sadece ABD'de eğitim gören öğrencilerin, bu ülke ekonomisine yaptığı katkının 806 milyon\$, yani 2001 yükseköğretim bütçesinin %75'i düzeyinde olduğunu söyleyebiliriz.

Nitelikli öğretim üyesi ve diğer öğretim elemanı ihtiyacı Türk Yükseköğretim Sisteminin en önemli dar boğazıdır. Büyükşehirler dışındaki üniversitelerde öğretim elemanları kendilerini yenileme imkanından önemli ölçüde mahrumdurlar. Özellikle meslek yüksekokullarında ciddi anlamda öğretim elemanı kalitesinden söz etmek çok imkan dahilinde değildir.

İleri ülkelerde yükseköğretim sistemi, analiz yapan, analizden senteze gidebilen ve ülkelerindeki önceliklere göre eleman yetiştiren bir yapıda iken, Türkiye'de yükseköğretim sistemi bunları yapmaktan uzaktır. Bunun çok sayıda nedeni olmakla birlikte, finansal sıkıntılar, öğretim elemanı kalitesi ve orta öğretim sistemindeki yetersizlikler önemli nedenler olarak sayılabilir.

V- ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

İçinde bulunduğumuz çağın işgücünden beklentilerini; Değişim ve dönüşüme açık, kendini yenileme yeteneği olan, ileri teknolojilere aşina, bilgisayar okur-yazarlığı olan, kendi alanında derinlemesine mesleki bilgi yanında diğer alanlarda kendine yetecek düzeyde bilgi sahibi olan, ana dilini çok iyi kullanabilen, yabancı dil bilgisi olan, grup ve disiplinler arası çalışma kabiliyeti olan, temsil kabiliyeti taşıyan ve sorumluluk duygusunun yüksek olması gibi özellikler olduğunu belirtebiliriz.

Yukarıda belirlenen hedeflere ulaşılabilmesi için başta eğitim sistemimiz olmak üzere diğer alanlarda yapılması gerekenleri aşağıdaki şekilde özetleyebiliriz.

- i. Eğitim Sistemimizin, mesleğe yönelme ve mesleki eğitim verme esasında yeniden gözden geçirilmesi gerekir,
- ii. Emek arzı ve talebindeki muhtemel değişimleri ortaya koyan projeksiyonlar yapılmalı, talebi olmayan meslekler için eleman yetiştirme anlayışına son verilmelidir,
- iii. Mevcut üniversite eğitim sistemimizin nitelikli eleman yetiştirme becerisine kavuşturulması,
- iv. Bu anlamda eğitim ve öğretim kalitesi artırılmalı,
- v. Üniversite(okul)-sanayi işbirliği kurulmalı,
- vi. Eğitim hizmetinin kamu hizmeti olma özelliği korunmakla birlikte, özel sektörün sistemin içerisine dahil edilmesi,
- vii. Mesleki ve Teknik lise mezunlarının aldıkları eğitime uygun olarak, yükseköğretime girişlerini(Meslek Yüksekokulları) teşvik eden sistemin kurulması,
- viii. İş piyasasının iyi organize edilmesi,
- ix. Türkiye İş Kurumu vasıfsız elemanlara hizmet verme yanında, eğitilmiş genç nüfusa hizmet verme becerisi ile donatılmalı,
- x. Ömür boyu eğitim anlayışı, mutlak surette eğitim sistemimiz içerisine monte edilmeli,
- xi. Özel sektör, mesleki ve teknik okullar açmaya özendirilmeli,
- xii. Meslek Yüksekokulları öğrenciler ve öğretim elemanları açısından cazip hale getirilmeli,
- xiii. Eğitimden tasarruf yapmanın ülkenin geleceğinden tasarruf yapmak anlamına geldiği unutulmamalı ve 1100\$'a kadar düşen eğitimdeki kamu harcamalarının en azından 3370\$ olan Dünya ortalamasının üzerine çıkarılması gerekir.

KAYNAKÇA

- ADEL H. Salih / MANSFIELD Roger, "Some Factors Influencing Labour Turnover: Personnel Managers Views in Iraq", Personnel Review, c.14. No.4. 1985.
- AKTAN Can Coşkun, "Bilgi Çağında Yönetim", Üçüncü Bin Yıla Girerken Değişim 97, Türk Metal Sanayicileri Sendikası, Kasım 1997.
- ALTAN Mehmet, "Bilgi Çağında Endüstri İlişkileri", Üçüncü Bin Yıla Girerken Değişim 97.
- BEDİR Eyüp, Çalışma İlişkilerinde İşçi Devrinin Teorik Yapısı ve Ankara Bölgesi Özel Sektör Madeni Eşya Sanayiinde Analizi, Yayınlanmamış Doçentlik Takdim Tezi, Ankara, 1995.

- CENTEL Tankut, "Bilgi Çağında Diyalog", Üçüncü Bin Yıla Girerken Değişim 97.
- TOFFLER, Yeni Güçler-Yeni Şoklar, Çev. Corakçı İstanbul, 1992.; TOFFLER, Şok (Gelecek Korkusu), Çev. Selami Sorgut, İstanbul 1996.
- DERELİ Toker, "Bilgi Çağında Endüstri İlişkileri", Üçüncü Bin Yıla Girerken Değişim 97.
- EHRENBERG G. Ronald / SMITH S. Robert, Modern Labor Economics, Beşinci Baskı, 1994
- ERKAN Hüsni, Bilgi Toplumu ve Ekonomik Gelişme, T. İş Bankası Yayını Ankara, 1997.
- HAMMERMESH S. Daniel / REES Albert, The Economics of Work and Pay, Beşinci Baskı, 1993.
- KURTULMUŞ Numan, "The-Transformation of Labour- Management Relation in Post-Industrial Societies", Paper Presented in Academy of International Business-Nortest Region Annual Meeting, Scranton, June 2-3, 1993.
- MINCER Jacob / HIGOCH, Yoshio, "Wage Structures and Labor Turnover in the U.S. and Japon", Journal of the Japanese and International Economies, C.2. 1988,.
- SOYER Polat, "Bilgi Çağında Endüstri İlişkileri", Üçüncü Bin Yıla Girerken Değişim 97.
- TAN Barış, "Bilgi Çağında Yönetim", Üçüncü Bin Yıla Girerken Değişim 97.
- TARHAN Okan, "21.Yüzyılın İnsan Kaynağını Yetiştirmekte Üniversitelerin Rolü", Mercek, MESS Yayını, No, 1999.
- TUGAY Yener, "Bilgi Çağında Yönetim", Üçüncü Bin Yıla Girerken Değişim 97.
- VOGT Judith / MURREL Keneth, Empowerment in Organizations, Pfeiffer Co. , Amsterdam, 1990.
- YÜCEL Ersan, "Bilgi Çağında İnsan Kaynakları, Üçüncü Bin Yıla Girerken Değişim 97.
- Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı İstatistikleri.